

Ivanka Huber*

***Šolski zvezek kot pričevalec družbenega časa in prostora:
šolski zvezek šestošolke v Kančevcih iz leta 1941***

*The school exercise book as a witness of a social time and space: a
exercise book belonging to a sixth-grader in Kančevci in 1941*

*Az iskolafüzet mint a társadalmi idő és tér tanúja: egy Kančevciben
élt hatodik osztályos leány iskolafüzete 1941-ből*

Izvleček

Prispevek podaja oris družbeno-zgodovinskih okoliščin šolskega zvezka, opiše šolo in analizira vsebino ter skuša odgovoriti na vprašanje, kako so se v madžarskem šolskem zvezku ob madžarskem črkopisu znašle partizanske in domoljubne pesmi v duhu narodne osvoboditve. Gre namreč za območje Prekmurja v času druge svetovne vojne, ko je le-to bilo okupirano s strani Madžarov. Šolski zvezek, z madžarskim naslovom *Írófüzet* in elementi madžarskih državnih simbolov na platnicah, vsebuje madžarski črkopis s posameznimi madžarskimi besedami, ob čemer nas preseneti zapis jugoslovanske himne *Hej Slovani* in pesmi *Tovariš Tito*, *Pozdrav Titu*, *Svobodna Slovenija* in *nabrusimo kose*.

Abstract

The article presents an overview of the socio-historical circumstances at the time of the origin of a particular school exercise book, describes the school in Kančevci and analyses the content of the exercise book, trying to find an answer to the question as to how did the later Partisan and patriotic songs in the spirit of national liberation find themselves in a Hungarian school exercise book (from 1941/42) next to the Hungarian alphabet. We are dealing here with the Prekmurje region during World War Two, when the area was occupied by Hungary. The exercise book with the Hungarian title *Írófüzet* and some elements of the Hungarian state symbols on its covers, contains the Hungarian alphabet with individual Hungarian words, and surprisingly also the Yugoslav anthem *Hej Slovani* and the patriotic songs *Tovariš Tito*, *Pozdrav Titu*, *Svobodna Slovenija* and *Nabrusimo kose*.

Okoliščine šolskega zvezka

Ko govorimo o šolskem zvezku se moramo zavedati, da je le-ta imel svojega lastnika, ki je obiskoval neko določeno šolo v določenem kraju in času. Vsak šolski zvezek je

* dr. Ivanka Huber, asistentka z doktoratom, Raziskovalna postaja Prekmurje, Sekcija za interdisciplinarno raziskovanje ZRC SAZU, Petanjci 19a, 9251 Tišina, e-naslov: ivanka.huber@zrc-sazu.si

tako na eni strani v tesni povezavi s svojim lastnikom, njegovim otroštvom in šolanjem, družino ter socialnim okoljem in družbenimi odnosi. Po drugi strani pa gre za povezanost s šolskim sistemom, kurikulumom, ideologijo in šolskimi razmerami. Natančna interpretacija vsebine šolskih zvezkov lahko raziskovalcu odpre pogled v dejansko podobo družbe, ki se zrcali skozi šolske zvezke. Prav tako je moč odkriti uradni in prikriti kurikulum ter nenazadnje slediti zgodbi učenčevega življenja v šoli in izven nje. Kot taki so zvezki povezani z nostalgijo, saj je šolski čas izjemnega pomena za vsakega posameznika, ki se hote ali ne v svojih spominih slej ko prej dotakne tudi tega obdobja. Šolski čas je namreč neposredno povezan z obdobjem otroštva, ki je v spominih posameznika pogosto zaznano kot vesel in brezskrben čas, o katerem se rado govori.

Zvezki so tako neposreden vir in pravzaprav bolj verodostojen dokument o šolstvu kot je dejansko bilo. So vir konkretiziran ne le v času in prostoru, marveč tudi z določenim razredom, učiteljem in učencem (Šuštar et. al. 2011: 247). Šolski zvezek je tako rekoč v razmerju z učiteljem, učencem, šolo, domom, znanjem in v našem primeru najverjetneje tudi s pošolskim obdobjem, saj domnevamo, da je nekaj zadnjih listov zvezka bilo popisanih v obdobju mladosti, ko lastnica ni več obiskovala šole. Torej je šolski zvezek lahko spremljal posameznika dlje, kot je trajalo izobraževanje.

Sočasnost vira in pričevanje njegovega lastnika lahko tvori izjemno bogat dokumentarni vir za raziskovalce različnih smeri. Po mnenju Xaviera Laborda¹ je šolski zvezek edinstven vir za raziskovanje šolske kulture in pristopa k izobraževanju v danem zgodovinskem kontekstu. Kot tak lahko veliko pove o zgodovini šole in izobraževanja, o učnih metodah, procesih in jeziku, o izobraževalnih projektih in politikah, ki so jih države poskušale izvajati. Tako gre zgodovina izobraževanja in pismenosti z roko v roki z zgodovino pedagoških idej in s konkretno izobraževalno prakso. Šolski zvezek nam, kot pričevalec izobraževanja in kot bistven del politične in kulturne socializacije, pomaga osredotočiti se na zgodovinsko in izobraževalno dinamiko v odnosih med teorijo vzgoje in izobraževanja, učitelji, institucijami in izobraževalno politiko na eni strani ter »resničnimi igralci«, ki so te odnose doživljali, na drugi strani.

Prispevek obravnava točno določen šolski zvezek, saj vemo, kdo je bila njegova lastnica (zapisovalka njegovih strani), kje in kako je živela ter katero šolo je obiskovala. Tako vemo tudi približno iz katerega leta je zvezek, čeprav nikjer v njem ni naveden datum. Ob drugih znanih okoliščinah namreč ni bilo težko zvezek koz zgodovinski vir umestiti v družbeno-zgodovinski kontekst oziroma mu določiti tovrstni okvir.

O osnovni šoli v Kančevcih

Lastnica zvezka je v našem primeru obiskovala osnovno šolo v Kančevcih na Goričkem. Možnost za obstoj šole v Kančevcih je bila dana že z obstojem župnije sv.

1 Laborda, X., *School Exercise Books. A Complex Source for a History of the Approach to Schooling and Education in the 19th and 20th Centuries*, 2010.

Osnovna šola v Kančevcih pri Bedeniku

Benedikt v letu 1208. V času reformacije in do leta 1733 je bil sv. Benedikt evangeličanska verska občina, nato pa ponovno katoliška župnija, kjer so službovali razni pastori, kantorji in učitelji. Rimskokatoliška šola bi naj v Kančevcih nastala leta 1770. Učni jezik je sprva bila materinščina nato madžarščina. Z letom 1930 je šola postala narodna in dvooddelčna.² Otroci evangeličanske veroizpovedi iz Kančevcev so do leta 1930 obiskovali evangeličansko osnovno šolo v Križevcih.³ O čemer priča tudi pisna korespondenca (v letih 1925–1926) med šolsko upraviteljico, na takratni enorazredni rimskokatoliški šoli v Kančevcih, Valerijo Zorko ter sreskim poglavarjem in župnikom Francem Faflikom: »Ker je prebivalstvo z ozirom na versko pripadnost mešano, zato šolski okoliš ni omejen. Otroci evangeličanske veroizpovedi pohajajo vsled stare tradicije ev. osnovno šolo v Križevcih, ki je oddaljena 5–7 km, oni r. kat. veroizpovedi pa r. k. šolo v Kančevcih, teh zadnjih je danes 34. Njihovi starši so notorično mali, ubožni posestniki ... Krajnemu šol. svetu predseduje r. k. župnik Faflik Franc pri Sv. Benediktu ...«⁴ Šolsko upraviteljico Valerijo Zorko je leta 1928 z dekretom nadomestil rimskokatoliški učitelj Franc Horvat, ki je do takrat služboval v Kuzmi.⁵

2 Kokolj, M. in Horvat, B., *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*, Murska Sobota, 1977, str. 454.

3 Več o osnovni šoli Križevci v Prekmurju glej Ružič, A., *Kronika osnovnih šol v sedanji občini Gornji Petrovci*, Murska Sobota, 2001.

4 PAM/0089, fasc. 22, spis 82.

5 PAM/0089, fasc. 9, spis XVII/8.

Po letu 1930, ko so šole postale državne, pa so se kančevski šolarji s križevske osnovne šole prešolali v Kančevce. Zgodilo se je, da učenci s prešolanjem niso bili zadovoljni, saj jim je v križevski osnovni šoli bilo bolj všeč: »Tak je bilou, ka je eta (kančevska) šola bila katoličanska, v Križefci pa naše (evangeličanske) vöre, pa smo mij ta odili. Te so pa šoule podržavile, pa so nas ese, ka so šoule več nej verske bilej, liki državne ... lepše je bilou v Križevci, tan so bili štirge učiteli, v trečen razrede smo se fčilij ročno delo. Upravitel Džuban je v Križefcih mel velki čebelnjak pa cipičnjek, ka je dečke fse navčo, ka so cejlo življenje znali čebelarite pa pouvati cipike. Eti pri Bedenike tou nika nej bilou, tej učitel tou nej fčiu, meu je velki ogracek, ka je gospa kaj delala, liki tü se nan nej tak vidlo.«⁶

Dogajalo se je, da so učenci manjkali pri pouku, če je bilo doma potrebno opravljati kakšno delo oz. kmečko opravilo. V tradicionalni družbi pretežno kmečke populacije, kakršna je bila na Goričkem, je bilo namreč običajno, da se je vse podredilo opravljanju kmečkih in poljedelskih opravil, ki so družini omogočala preživetje. »Kda smo v zagnje razrejde odili f šoulo, te smo po sisvejcaj (po 1. novembru) šli f šoulo, pa zagnjega aprila smo vö ostali, ka je doma trbelo delati, pasli smo krave vgojno od šejste pa ta do devejte. Pa popoudneve smo gnali na pašo, pa fsefelej smo se cuj fčilij delati na grünte.«⁷ Vsakdanjik družine na Goričkem, tudi v Kančevcih je določalo delo. Tako so bile pogoste individualne olajšave šolskega obiska za mesec april, maj, junij, september in oktober, ko je bilo doma največ dela.

Četudi starši niso sodelovali v učnem procesu in pomagali otrokom pri domačih nalogah, jim je njihovo znanje vendarle bilo pomembno. Za večino otrok se je izobraževanje zaključilo z osnovno šolo, saj so nadaljnjega šolanja bili deležni le redki posamezniki, katerih starši ali sorodniki so imeli denar in bili naklonjeni izobraževanju. Šola na Goričkem v 20. stoletju še ni bila obvezen standard posameznika in tudi možnosti za nadaljnje šolanje so bile v vsaki družini različne. Že sam način razmišljanja glede izobraževanja ni bil enoten. Pogost vzrok nenadaljevanja izobraževanja pa je bilo delo doma oziroma prepotrebna pomoč doraščajočih otrok, predvsem deklet, na domači kmetiji. Zato nas toliko bolj preseneča ohranjen šolski zvezek.

6 H. E. (intervju 2010), iz Kančevcev, roj. 1920: »Tako je bilo, da je bila ta kančevska šola katoliška, v Križevcih pa naše (evangeličanske) vere in smo zato mi hodili tja. Na kar so šole podržavili in so nas prešolali, kajti šole več niso bele verske, ampak državne ... lepše je bilo v Križevcih, tam so bili štirje učitelji. V tretjem razredu smo se učili ročna dela. Upravitelj Džuban je imel v Križevcih veliki čebelnjak in sadovnjak in je fante naučil, da so vse življenje znali čebelariti in vzgajati sadike sadnega drevja. Tu pri Bedeniku tega nič ni bilo, ta učitelj tega ni učil, sicer je imel veliki vrt na katerem je delala gospa, ampak tu nam ni bilo tako všeč.«

7 Iz pisma H. E. roj. 1920: »Ko smo v zadnje razrede hodili v šolo, takrat smo šli v šolo šele po 1. novembru in končali že zadnjega aprila, saj smo morali doma delati. Zjutraj od šestih pa do devetih smo pasli krave, pa tudi popoldan smo gnali na pašo, razna dela smo se učili delati na zemlji.«

Šolski zvezek šestošolke iz osnovne šole Kančevci iz leta 1941/42

Šolski zvezek, ki je bil ohranjen med bogatim dokumentarnim gradivom družine iz Kančevcev na Goričkem, v tem primeru priča o drobci zgodovine vsakdanjega življenja preprostih ljudi na Goričkem. Ne gre za učiteljsko družino ali kakšno drugo pomembno in javno vidno družino, ki bi vede in namenoma hranila tovrstne dokumente. Še nedolgo tega se je navadno v zgodovinopisju ali tudi drugih vedah obravnavalo in raziskovalo pomembne in vidne osebnosti javnega življenja, vsakdanje in običajno pa se je puščalo ob strani in ni bilo deležno pozornosti znanstvenega raziskovanja. Tovrstno usodo so do nedavnega v slovenskem prostoru bili deležni tudi šolski zvezki, kar pa se na srečo spreminja. Tako imenovani pričevalci vsakdanjega življenja postajajo pomembno gradivo različnih ved in raziskovalcev.

Lastnica zvezka je obiskovala osnovno šolo v Kančevcih (v letih 1936–1944): »Seden lejt san bijla stara, ka san šla v šoulo, k Bedeniki, rada san šla, bilo je prece dece, Horvat nas fčiu, gučali smo prekmurski, pa madžarski smo se tuj že fčili, ena vogrška školnikojca nas fčijla ... vogrinka nas je malo časa fčijla, niti pou leta nej.«⁸

Gre za učenko iz preproste družine, ki se je preživljala na majhni kmetiji. V delo na kmetiji so bili vključeni vsi člani, tudi otroci, ki so jih starši in tudi stari starši priučili k delu. Da je družina lahko preživela in si izboljšala gmotno stanje so njeni člani hodili na sezonsko delo v tujino. Kot otroci so preživljali dni v družbi s sovrstniki, saj je bilo v neposredni sosesčini polno otrok. Sama pravi, da je rada hodila v šolo in da učitelj ni bil preveč strog. V šoli so bili evangeličanski otroci deležni tudi verouka, ki ga je poučeval križevski duhovnik. Po končani osnovni šoli, ni nadaljevala šolanja, saj si je to le malokdo lahko privoščil. Svojega otroštva in mladosti se spominja kot veselega obdobja, čeprav izredno siromašnega. Niso imeli oblačil, ne obutve, v šolo so hodili bosí in tu in tam ji je mama sešila kakšno oblačilo, če je lahko kupila platno.⁹ Pomemben dokument za določitev obdobja iz katerega bi naj bil šolski zvezek naše učenke ali za ugotovitev razreda, ki ga je takrat obiskovala, je poziv¹⁰ na zdravniški pregled zaradi vpisa v šolo, ki je bilo datirano 23. maja 1936. Ime na zvezku in ime otroka, ki je bil vabljen na zdravniški pregled zaradi vpisa v šolo je enako. Torej je učenka začela obiskovati prvi razred v šolskem letu 1936/37 in je v šolskem letu 1941/42, iz katerega bi naj bil šolski zvezek, obiskovala šesti razred. Osnovnošolsko izobraževanje pa je zaključila v letu 1944, stara 14 let.

8 B. M. (intervju 2011), iz Kančevcev, roj. 1930: »Sedem let sem bila stara, ko sem šla v šolo k Bedeniku, rada sem šla, bilo je precej otrok. Horvat nas je učil, govorili smo prekmursko, pa tudi madžarsko smo se učili, ena madžarska učiteljica nas je učila ... Madžarka nas je malo časa učila, niti pol leta ne.«

9 B. M. (intervju 2011), iz Kančevcev, roj. 1930.

10 Poziv (B. M.): »Pozivate se privedete Vašega otroka Gospod Marijo sem v šolo k zdravniškemu pregledu dne 25. maja t. l. točno ob 12. uri radi vpisa v šolo. Kančevci, 23. V. 1936, Šolski upravitelj Horvat«.

Platnica šolskega zvezka z elementi madžarskih državnih simbolov (B. M.)

V času madžarske okupacije¹¹ je na kančevski šoli upraviteljeval Franc Horvat, ki je poučeval v prekmurščini. V prvem letu okupacije si je sicer madžarska učiteljica prizadevala pomadžariti učence, zaradi česar ni bila priljubljena in je prosila za premešitev. Horvat pa je oviral okupatorjeva potujčevalna prizadevanja.¹²

V pričujočem prispevku gre za zvezek, katerega zunanja podoba in vsebina na prvih sedmih straneh že na prvi pogled izpričuje družbeni prostor in čas. Tudi če ne bi vedeli, da je njegova lastnica živila v Kančevcih in obiskovala tamkajšnjo osnovno šolo, bi nam že pogled na platnico izdal, da gre za vzhodni del slovenskega prostora ob meji z madžarsko ali celo za okupirano prekmursko ozemlje v času druge svetovne vojne – natančneje njen pričetek, ko je sočasno z okupacijo bila vpeljana tudi okupatorjeva ideologija, ki se je najočitneje kazala prav v šolstvu in jo lahko še danes interpretiramo v šolskih zvezkih iz takratnega obdobja.

11 Prekmurje sta 6. aprila 1941 zasedli 101. in 125. nemška divizija iz sestava 2. armade, ki sta imeli zbirno mesto v okolici Radgone. Odpor jugoslovanske vojske je bil neznaten, prebivalci obmejnih vasi in predstavniki Kulturbunda pa so nemške vojake pozdravili z navdušenjem. Začetne razmere nemške okupacije so bile zgolj prehodne, saj je bilo Prekmurje določeno za madžarsko zasedbeno področje. 16. aprila 1941 so Nemci na prireditvi v Murski Soboti svečano predali oblast v Prekmurju Madžarom. (Fujs, M., Značilnosti madžarske okupacijske uprave v Prekmurju, 1991, str. 65. V: Kronika, letnik 39, 1/2, 63–69. Pridobljeno 18. 11. 2011, iz: www.dlib.si).

12 Kokolj, M. in Horvat, B., 1977, str. 454.

do aprila 1941 uradno v veljavi slovenski knjižni jezik in se je govorilo prekmurščino. O (ponovni) madžarizaciji priča tudi zadnja stran zvezka, sicer ilustrativno privlačna z madžarskimi verzi in madžarskim grbom vpetim v okvir ilustracije, ki bi lahko bila t. i. šolska (politična) spodbuda.

Na prvih sedmih straneh obravnavanega šolskega zvezka najdemo zapis črk madžarske abecede s posameznimi primeri madžarskih besed, ki jih je pregledal(a) učitelj(ica), saj je jasno viden kak rdeči popravek oz. korektura in ocena.

Preobrat, ki nakazuje nek prelomni trenutek in družbeno spremembo ter priča o spremembi politične oblasti, je viden na 6. in 7. strani zvezka, ko imamo ob madžarskem črkopisu in madžarskih besedah zapisano jugoslovansko himno. Na zadnjih štirih straneh zvezka so zapisane še pesmi Hej slovani - slovenska izdaja jugoslovanske himne iz leta 1947; Tovariš Tito - pesem Vladimirja Nazorja, ki so jo po vojni prepevale vse generacije Titovih pionirjev; Pozdrav Titu (Jože Kovač); Svobodna Slovenija (prva kitica partizanske pesmi iz leta 1944) in Nabrusimo kose (domoljubna). Vse pesmi so zapisane s svinčnikom in ne več s črnilom in peresnikom, kar morda nakazuje na izvenšolski čas.

Kako se je jugoslovanska himna znašla tik ob madžarskem črkopisu? Odgovor na to vprašanje smo iskali na široko, izhajajoč iz vseh znanih okoliščin – izvor vira, lastnica, kraj in čas šolanja, družbene razmere, zgodovinske okoliščine ... - in prišli do domneve, da so najverjetneje prazni listi v zvežčiču služili za racionalno izrabo prostora, za zapis pesmi, ki so bile priljubljene, morda narekovane za zapis ali prepis. V prid racionalni izrabi nepopisanih listov papirja, priča dejstvo, da je po drugi svetovni vojni bilo izrazito pomanjkanje papirja in so se ljudje morali znajti.

Da so o pomanjkanju papirja, ki je bil pereč problem v povojnih letih, pisali tudi v pedagoškem časopisju, je ugotavljal Anton Arko.¹⁵ Arko navaja, da se je skozi časopisne zgodbe prikazovalo težave z dobavo šolskih zvezkov v osnovnih in srednjih šolah, česar vzroki so bili predvsem v zmanjšani dostavi papirja ter neustrezni oskrbi in porazdelitvi. Da bi odpravili težave so začeli z zbiranjem starega papirja, predpisali oddajo starih šolskih zvezkov kot pogoj za pridobitev novih in celo prigovarjali učencem in njihovim staršem, da čas ni primeren za hranjenje starih knjig in šolskih zvezkov, s katerimi bi si kasneje v življenju pričarali spomine na šolska leta. V sled tega ni čudno, da so posamezniki izrabili vsak košček papirja, kar potrjuje našo domnevo o vzroku zapisa narodnoosvobodilnih pesmi v madžarski zvezek ob madžarskem črkopisu.

Vprašanje, ki se nam zastavlja in na katero ne moremo enoznačno odgovoriti, je, kdaj so bile zapisane navedene pesmi. Pri pesmi Hej Slovani gre za slovensko izdajo jugoslovanske himne iz leta 1947, ki je nastala v duhu takratne stalinistične zaveze, kajti pesem v besedilu omenja, da svet se trese z Volge do Triglava, kakor Visla, kakor Jadran valovi nam Sava ... pri tem pa z ruskih step veliki Stalin kliče zmagovito, z naših se gora odziva mu tovariš Tito.¹⁶ Učenka, lastnica tega zvezka, je osnovnošolsko

15 Arko, A., Šolski zvezki v slovenskem pedagoškem časopisju v prvem desetletju po drugi svetovni vojni, Ljubljana, 2012, str. 36.

16 Šaver, B., Planinske podobe slovenstva in kulturni pomen Triglava. Ljubljana, 2004, str. 197.

Zaključek

Zanimivost tega primera ni le v tem, da je tak zvežič sploh ohranjen (glede na takratno nenaklonjenost Madžarom in glede na socialne okoliščine), marveč, da je bil uporabljen za zapis domoljubnih pesmi v duhu narodne osvoboditve. Primer obravnavanega šolskega zvezka govori zgodbo o večdimenzionalnosti tako političnega kot nacionalnega prostora; priča o formiranju nacionalne identitete, morda govori o propagandi – sprva madžarski nato jugoslovanski. Slednja se je na območju Goriškega razvila v evforijo narodnoosvobodilnega boja in povojnega razvoja. Šolski zvezek v našem primeru je izjemno relevanten pričevalec določenega družbenega časa in prostora pa tudi ideologije, socialne in kulturne podobe.

Marsikdo bi nas verjetno vprašal zakaj ravno šolski zvezki? A so šolski zvezki dovolj relevanten vir za znanstveno raziskovanje? Da. Tak odgovor smo skušali podati v tem prispevku. Vsak šolski zvezek je mogoče umestiti v družbeno-zgodovinski kontekst s svojevrstnimi značilnostmi. Pogosto je šolski zvezek datiran, če pa ni, lahko iz drugih okoliščin skušamo določiti približen čas. Raziskovalci različnih ved in področij bodo v šolskih zvezkih opazili različne stvari. Ob natančni interpretaciji in analizi vsebine je možno ugotavljati tudi osebnostne lastnosti učenca, družinskih odnosov in značilnosti socialnega okolja. Zakaj torej šolski zvezki? Ker so lahko izjemen interdisciplinarni vir.

Viri in literatura

Viri

Avdio posnetke in zapise intervjujev navedene v tem članku hrani avtorica.

B., M., roj. 1930. Intervju. Markišavci, 2011.

Č., M., roj. 1928. Intervju. Križevci, 2011.

Írófüzet. (1941/42) (?).

H. E., roj. 1920. Intervju. Kančevci, 2010.

PAM/0089, fasc. 22, spis 82.

PAM/0089, fasc. 9, spis XVII/8.

Pismo H. E., roj. 1920. Kančevci, 19. 3. 2010.

Poziv k zdravniškemu pregledu, zaradi vpisa v šolo, 23. 5. 1936.

Literatura

Arko, A.: Šolski zvezki v slovenskem pedagoškem časopisu v prvem desetletju po drugi svetovni vojni. V: Pogledi na šolske zvezke kot zgodovinski vir. Knjiga povzetkov. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2012.

Fujs, M.: Značilnosti madžarske okupacijske uprave v Prekmurju, 1991. V: *Kronika*, letnik 39, 1/2,63–69. Pridobljeno 18. 11. 2011, iz: www.dlib.si.

- Kokolj, M., Horvat, B.: Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma. Murska Sobota: Pomurska založba, 1977.
- Laborda, X.: School Exercise Books. A Complex Source for a History of the Approach to Schooling and Education in the 19th and 20th Centuries, 2010. Pridobljeno 22. 1. 2013, iz: http://www.academia.edu/221315/School_Exercise_Books._A_Complex_Source_for_a_History_of_the_Approach_to_Schooling_and_Education_in_the_19th_and_20th_Centuries
- Okoliš, S.: Zgodovina šolstva na Slovenskem. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.
- Ružič, A.: Kronika osnovnih šol v sedanji občini Gornji Petrovci. Murska Sobota: Solidarnost d.d., 2001.
- Šaver, B.: Planinske podobe slovenstva in kulturni pomen Triglava. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede, 2004. Pridobljeno 14. 5. 2012, iz: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_saver-bostjan.pdf
- Šuštar, B.: Zgodbe šolskih zvezkov: pogledi na razvoj šolskih zvezkov na Slovenskem od srede 19. stoletja naprej: kulturnozgodovinska razstava. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2011.
- Šuštar, B., Gombač, M., Šuštar, T., Haromet, D.: School Exercise Books. A Complex Source for a History of the Approach to Schooling and Education in the 19th and 20th Centuries, edit. Juri Meda, David Montino, Roberto Sani. Firenze: Polistampa 2010, knjiga 1 in 2, 1616 str. (poročilo). V: Šolska kronika 2011, št. 1-2, 242-255.

Z razstave Zgodbe šolskih zvezkov, 2011-2012.